

# Nazar: Göz Değmesi

30 Aralık 2013

## Hadisler

İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Nazar (Göz değmesi) gerçektir. Eğer kaderin önüne geçecek bir şey olsaydı nazar onun önüne geçerdi...” (M5702 Müslim, Selâm, 42)

Hz. Âişe'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “(Nazar'dan) Allah'a sığın. Çünkü göz değmesi (nazar) gerçektir.” (İM3508 İbn Mâce, Tıb, 32)

İbn Abbâs'tan (ra) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) Hasan ile Hüseyin için dua ederek şu sözlerle Allah'a sığınır: “Eûzü bikelimâtillâhi't-tâmmeti min külli şeytânin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin.” (Her tür şeytandan, haşereden, kem nazardan Allah'ın tam kelimelerine – sonsuz iradesine ve hükmüne– sığınırım.) Sonra da, “Atanız İbrâhim de bu duayı oğulları İsmâil ile İshak için yapardı.” derdi. (B3371 Buhârî, Enbiyâ, 10)

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kim düğüm yapar sonra ona üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirk koşmuş olur. Kim de (kendisini koruması için nazarlık ve benzeri) bir şey takarsa, o taktığı şeyin korumasına havale edilir.” (N4084 Nesâî, Muhârebe, 19)

## Açıklama

Bir gün Allah Resûlü ashâbı ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Cuhfe yakınlarında Harrar denilen<sup>1</sup> yere geldiklerinde bir dereye rastladılar. Medineli sahâbî Sehl b. Huneyf, burada yıkanmak istedi. Sehl, beyaz tenli, yakışıklı bir insandı. O sırada Medine'ye ilk hicret eden sahâbîlerden olan Âmir b. Rebîa, Sehl'i gördü ve birden ağzından onu öven sözler dökülüyordu. Hemen ardından Sehl olduğu yere yıkıldı. Görenler durumu alelacele Hz. Peygamber'e bildirdiler. Sehl, ne başını kaldırabiliyor ne de ayağa kalkabiliyordu. Muhtemelen Âmir'in nazarı değmişti kendisine. Resûlullah (sav), onlara kimden şüphelendiklerini sordu. Onlar da, “Âmir b. Rebîa ona baktı.” dediler. Resûl-i Ekrem (sav), Âmir'i derhâl yanına çağırarak öfkeli bir şekilde, “Neden biriniz kardeşini öldürüyor?” dedi ve ekledi: “Biriniz kardeşinde beğendiği, hayran kaldığı bir şey gördüğü zaman ona mübarek olması için dua etsin.”<sup>2</sup>

Arapça asıllı bir kelime olan “nazar”, “bakış ve görüş” anlamına gelir. Türkçede daha ziyade, “göz değmesi veya bakmak suretiyle maddî ve mânevî bir etki meydana getirmek” anlamına gelir. Bu anlamda Arapçada nazar kelimesi yerine, “ayn” veya “isâbetü'l-ayn” tabirleri kullanılır. Başlangıcı

tam olarak bilinmemekle birlikte nazar inancı, tarih öncesi dönemlere kadar uzanmakta ve İslâm öncesi Arap kültüründe de var olduğu bilinmektedir.<sup>3</sup>

Kur'ân-ı Kerîm'de "en güzel kıssa" olarak takdim edilen<sup>4</sup> Yusuf'un (as) hikâyesini<sup>5</sup> bilmeyen yoktur. Özetle; kardeşleri tarafından kıskanılan ve bir kör kuyuya atılan Yusuf'u, kader Mısır'a hâkim yapar. Bir süre sonra kuraklık her yanı kasıp kavurur. Herkes gibi Yakub (as) ve oğulları da Yusuf'un (as) kapısına muhtaç olurlar. Boylu poslu ve güzel giyimli oğullarını, yiyecek temini için ikinci kez Mısır'a gönderirken Hz. Yakub, onlara, gerek güvenlik açısından bir tehlike doğmaması gerekse de kem gözlerin bakışlarına maruz kalmamaları için<sup>6</sup> Mısır'a değişik kapılardan girmelerini tavsiye eder.<sup>7</sup>

Nazarın varlığına işaret ettiği söylenen bu olay dışında, Kur'an'da, Kalem sûresinin son âyetinde de göz değmesinin gerçekliğine değinilmektedir: "O inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözleriyle devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden), 'Hiç şüphe yok o bir delidir.' derler."<sup>8</sup> Peygamber Efendimize olan kin ve hasetleri bakışlarına yansıyan müşrikler onu âdeta öfke dolu nazarlarıyla yok etmek istiyorlardı. Eğer Allah'ın (cc) koruması olmasaydı, ona bir fenalık yapacaklardı. Ayrıca, Yüce Allah tarafından Felâk sûresinde, "Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden (Allah'a sığınırım)."<sup>9</sup> denilerek, bizzat kendine sığınılmasını emretmesi ile nazar arasında bir ilgi söz konusudur. Zira nazarın oluşmasında haset duygusunun önemli bir rolü vardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, dolaylı olsa da varlığına işaret edilen nazarın, Hz. Peygamber'in, "Göz değmesi gerçektir."<sup>10</sup> şeklindeki açık ifadeleriyle kesinlik arz etmesi, onun sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü halk arasında nazar, birtakım yanlış anlamalar ve hurafelerle iç içe geçmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı'da "psikokinezi" ismiyle anılan nazar, metapsişik veya parapsikolojik yani insanın normal sınırlar dâhilindeki duyuş, düşünüş ve davranışlarını aşan olaylardan biri olarak kabul edilir. Dolayısıyla mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bir olay olarak nazar, yalnızca fiziksel ya da maddî dünyanın gerçeklerine dayalı pozitivist bakış açısına sahip bilim adamları tarafından pek kabule şayan görülmemektedir. Tıbbî açıdan nazar, "insan gözünden çıkan ışınların, dikkatle ve kıskançlıkla bakış esnasında yoğunluk kazanması ve bu yoğun ışınların karşı organizmanın atomlarının çalışma düzenine tesir icra etmesi" şeklinde açıklansa da çoğu tıp doktorları tarafından, bir hastalık sebebi olarak kabul edilmez, nazarın etkisine ve gücüne inanılmaz. Fakat parapsikoloji ile uğraşan bilim adamları, nazarı bilimsel açıdan incelemeye değer görmüşlerdir.

Nazarın asıl kaynağı haset duygusudur. Bu duyguda, düşmanlık, kin ve intikam mevcuttur. Nazarın etki düzeyinde, haset duygusunun şiddeti çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddetli olursa nazarın gücü de o kadar şiddetli olur. Halk arasında da yaygın olan, "Nazar, hakı ve deveyi kazana, insanı mezara koyar." sözü, nazarın toplum nezdinde ne kadar güçlü bir olgu kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca, "Göz değmesi (nazar) gerçektir. Eğer kaderin önüne

geçecek bir şey olsaydı nazar onun önüne geçerdi...”11 hadisi de nazarın etki gücüne işaret etmektedir. Bununla birlikte nazarın etkisinin sınırsız olmadığı ve ilâhî takdirin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceği asla unutulmamalıdır.

“Ey Allah’ın kulları tedavi olunuz; Allah, verdiği her hastalığın şifasını da yaratmıştır.”12 buyuran Resûlullah’ın, nazarın yani kötü niyetli bakışların etkisiyle ortaya çıkan hastalıkların tedavisine kayıtsız kaldığı düşünülemez. Kur’an’ın, “Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur.”13 anlayışına uygun olarak “(Nazar’dan) Allah’a sığının. Çünkü göz değmesi gerçektir.”14 buyuran Resûl-i Ekrem (sav), aynı zamanda Kur’an’dan belirli sûre yahut âyetlerin okunmasını (rukye yapmayı) emretmiş ve bunu kendisi de uygulamıştır.15

Ca’fer b. Ebû Tâlib Mûte Savaşı’nda şehit düştüğünde16 Esmâ bnt. Umeys ile evliydi ve geriye üç yetim bırakmıştı. Bunlardan biri de Abdullah b. Ca’fer idi.17 O, başlarına gelen bu felâket günlerini şöyle anlatır: “Allah Resûlü Ca’fer ailesine üçüncü gün gelip, ‘Artık kardeşim için ağlamayın.’ buyurdu. Sonra, ‘Kardeşimin çocuklarını bana getirin.’ dedi. Bizi Resûlullah’a götürdüler. Birer kuş yavrusu gibi idik. Allah Resûlü, ‘Bana berberi çağırın.’ buyurdu ve bizi tıraş ettirdi.”18

Hz. Peygamber bu çocukların iyice zayıflamış olduklarını görünce Esmâ’ya, bir ihtiyaçlarının olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Esmâ, “Hayır, bir ihtiyaçları yok; ancak onlara çabuk nazar değişiyor.” dedi. Rahmet Elçisi de, “Öyleyse onlara rukye yap (oku)!” deyince, Esmâ, bunu yapması için Hz. Peygamber’e (sav) ricada bulundu. Fakat Allah Resûlü, Esmâ’dan, çocuklarına kendisinin okumasını istedi.19

Bir gün kıymetli eşi müminlerin annesi Ümmü Seleme’nin evinde, benzi sararmış bir kız çocuğu gördüğünde, “Bu çocuğa nazar değmiş, ona hemen rukye (okuyarak tedavi) edin.” buyurdu.20 Yine Şefkat Peygamberi, gözü gibi sevdiği torunları Hasan ve Hüseyin’i, “Eûzü bi-kelimâti’lîlâhi’ttâmmeti min külli şeytânin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin.” (Her tür şeytandan, haşereden, kem nazardan Allah’ın tam kelimelerine (sonsuz iradesine ve hükmüne) sığınırım.) duasıyla Yüce Allah’ın korumasına havale etmiş, Hz. İbrâhim’in de oğlu İsmâil ve İshak’ı bu sözlerle Allah’ın (cc) himayesine havale ettiğini bildirmiştir.21 Ebû Saîd el-Hudrî’nin naklettiğine göre cinlerin şerrinden ve göz değmesinden Allah’a sığınıp değişik dualar okuyan Hz. Peygamber (sav), Felâk ve Nâs sûreleri indirildikten sonra diğer okuduklarını bırakmış ve sadece bu sûreleri okumaya başlamıştır.22

Nazardan korunmak için Muavvizetân adıyla anılan Felâk ve Nâs sûrelerinin okunması dışında, halk arasında “mâşallah”, “bârekallâh” gibi dinî metinlerin yazılı olduğu künyelerin taşınması, ev araba veya iş yerlerinde Kalem sûresinin elli birinci âyetini içeren levhaların asılması gibi uygulamalar da esasen asıl şifayı verenin Allah olduğu inancının birer yansımasıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki nazara karşı dua ve rukye dışındaki önlemleri; meselâ, nazar boncuğu gibi nesneler taşımak, at nalı ve kafası asmak yahut Şamanist gelenekten gelen kurşun dökmek gibi

âdetleri İslâm dini uygun bulmamış ve bunları asla meşru görmemiştir. Birçok hadiste, gerek insanların, gerekse hayvanların boyunlarına nazarlık türünden çeşitli nesnelerin asılması yasaklanmış,<sup>23</sup> Hz. Peygamber bunu yapanların kendisinden uzak olduklarını<sup>24</sup> ve Allah'ın korumasından da mahrum kalacaklarını söylemiştir: "Kim düğüm yapar sonra ona üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirk koşmuş olur. Kim de (kendisini koruması için nazarlık ve benzeri) bir şey takarsa, o taktığı şeyin korumasına havale edilir."<sup>25</sup>

Nazarlık takma âdeti, câhiliye Araplarının kendileri için son derece değerli olan at ve develerine göz değmesin diye aldıkları bir önlemdi. Allah Resûlü (sav) ise ilâhî yardım dışında başka araçlardan medet uman ve herhangi bir fayda sağlamayan bu uygulamayı yasaklamıştır.<sup>26</sup> Özellikle nazardan sakınmak amacıyla vücuda dövme yaptırmak da aynı şekilde yasaklanmıştır. Dövme yaptırmakla nazar arasındaki bu münasebetten dolayıdır ki<sup>27</sup> bir hadiste nazarın hak olduğu, dövme yaptırmamanın da yasaklandığı hususu bir arada zikredilmiştir.<sup>28</sup> Hz. Peygamber'in, nazardan korunmak için Allah dışında başka şeylere sığınmamaları yönünde ümmetine yaptığı uyarılar, tevhid inancının zedelenmemesi hedefine mâtuf olmalıdır. Zira dinde meşru olmayan bu tür korunma yöntemleri, sadece Allah'a ait olan sıfatların eşyaya devredilmesi anlamını taşımaktadır.

Câhiliye döneminden beri uygulanan bir yöntem olmasına rağmen Allah Resûlü (sav), içinde şirk olmadıkça rukye yapmakta yani Kur'an'dan âyetler okumada bir sakınca görmemiş<sup>29</sup> ve onu zaman zaman tavsiye etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in rukyeyi tavsiye etmesinin nedeni iyi anlaşılmalıdır. O, öteden beri insanların yapageldikleri, bâtlı inanışlardan kalan bazı yanlış uygulamaların önüne geçmek istemiştir. Çünkü şifayı veren Allah'tır ve buna inanılmalıdır. Dolayısıyla nazardan korunmak için yapılacak en güzel şey Allah'ın âyetleri ve dua ile yardım dilemektir. Bunun kişi üzerindeki olumlu etkisi göz ardı edilmemelidir. Ancak Peygamberimizin bu tavsiyesi, günümüzde muskacılığın ve üfürükçülüğün meşruluğuna gerekçe gösterilmemelidir. Bugün pek çok amaçla kullanılan muskaların rukye ile bir ilgisi yoktur. Nitekim Hz. Peygamber muska takılmasını da hoş görmemiştir.<sup>30</sup> Bu nedenle çeşitli adlarla insanların zaaflarından çıkar sağlayan istismarcı kimselere gidilerek onlardan şifa beklenmesi, yanlış bir tutumdur. Zira Allah Resûlü, nazardan dolayı Esmâ'nın çocuklarına okumasını tavsiye ettiğinde bile buna kendisi de dâhil kimseyi aracı kılmamış ve Esmâ'ya, "Onlara sen oku." buyurmuştur.<sup>31</sup>

Nazar, gayri ihtiyarî vuku bulduğundan az ya da çok her insanda vardır. Ama güçleri, etkileri ve devamlılıkları değişiklik gösterir. Bazen gıpta, özenme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına sevgisi bile nazara sebep olabilir. Yani nazar, iyi niyetli insanlardan da çıkabilir. Nazar, kötü insanlardan çıktığında ise daha etkili ve olumsuz bir sonuç doğurur. En kötü nazar, inançtan yoksun, Allah sevgisinden mahrum, kalpleri haset ve kin duygularıyla dolu aç ruhlu insanlardan gelir. Esasen nazarı besleyen şey de Allah Resûlü'nün iman ile bir arada bulunmayacağını söylediği<sup>32</sup> haset duygusudur. Dolayısıyla burada, müminin başkasına ait bir

güzellik veya imrenilecek bir durum gördüğünde vereceği tepki büyük önem arz etmektedir. Kişi bu tepkisini, haset dolu bakışlarla ifade ettiğinde son derece olumsuz bir tabloyla karşılaşabilir. Öyleyse Müslüman, beğenilen, hayran kalınan, kısacası övgüye lâyık bir şey gördüğünde, onu ölçüsüzce övmemeli, ona haset etmemeli ve o şeyin mübarek olması için (mâşallah-bârekallah diyerek) dua etmelidir.<sup>33</sup> Allah Resûlü, aynı gerekçeyle Arapların yaşamında son derece önemli bir yeri ve değeri olan atlar için de bereketle dua edilmesini tavsiye buyurmuştur.<sup>34</sup>

Sonuç olarak nazar değmesi, insanî bir gerçekliktir. Bu gerçekliğin olumsuz sonuçlar doğurması ise önemli ölçüde haset duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden başkasına ait imrenilecek bir güzellik veya bir başarı gördüğünde Müslüman'a düşen ona haset etmek yerine hayır duada bulunmaktır. Hasetçinin haset dolu bakışları bir tehlike oluşturmakla birlikte, Allah'a sığınan bir müminin bu kötü bakışlardan etkilenmesi son derece sınırlıdır. Unutmayalım ki Rabbimiz dilemezse kimse bir başkasına zarar veremez.<sup>35</sup>

### Kaynak notları

1 HM16076 İbn Hanbel, III, 486; İF10/204 İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 204.

2 İM3509 İbn Mâce, Tıb, 32; HM16076 İbn Hanbel, III, 486.

3 "Nazar", DİA, XXXII, 444.

4 Yûsuf, 12/3.

5 Yûsuf, 12/4-101.

6 TT16/164 Taberî, Câmiu'l- beyân, Xvl, 164-165.

7 Yûsuf, 12/67.

8 Kalem, 68/51.

9 Felâk, 113/5.

10 M5701 Müslim, Selâm, 41; D3879 Ebû Dâvûd, Tıb, 15.

11 M5702 Müslim, Selâm, 42.

12 D3855 Ebû Dâvûd, Tıb, 1; T2038 Tirmizî, Tıb, 2.

13 Şuarâ, 26/80.

14 İM3508 İbn Mâce, Tıb, 32.

15 B5738 Buhârî, Tıb, 34; N5431-N5443 Nesâî, İstiâze, 1.

16 B3063 Buhârî, Cihâd, 183.

- 17 Av11/164 Azîmâbâdî, Avnü'l-ma'bûd, XI, 164.
- 18 D4192 Ebû Dâvûd, Teraccül, 13; N5229 Nesâî, Zînet, 57.
- 19 M5726 Müslim, Selâm, 60.
- 20 B5739 Buhârî, Tıb, 35; M5725 Müslim, Selâm, 59.
- 21 B3371 Buhârî, Enbiyâ, 10; T2060 Tirmizî, Tıb, 18.
- 22 T2058 Tirmizî, Tıb, 16; N5496 Nesâî, İstiâze, 37.
- 23 B3005 Buhârî, Cihâd, 139; M5549 Müslim, Libâs ve zînet, 105.
- 24 D36 Ebû Dâvûd, Tahâret, 20; N5070 Nesâî, Zînet, 12.
- 25 N4084 Nesâî, Muhârebe, 19.
- 26 B3005 Buhârî, Cihâd, 139; M5549 Müslim, Libâs ve zînet, 105.
- 27 İF10/203 İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 203.
- 28 B5740 Buhârî, Tıb, 36.
- 29 D3886 Ebû Dâvûd, Tıb, 18.
- 30 D4222 Ebû Dâvûd, Hâtem, 3; HM3773 İbn Hanbel, I, 397.
- 31 M5726 Müslim, Selâm, 60.
- 32 N3111 Nesâî, Cihâd, 8.
- 33 İM3509 İbn Mâce, Tıb, 32; MU1714 Muvatta', Ayn, 1.
- 34 HM14851 İbn Hanbel, III, 352.
- 35 Bakara, 2/102.

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, 1. Cilt, s. 665-674